

חורבות האתר

אריה רודריגז

נחמה הגיעה אל האתר עם זריחה. עונת-החפירות כבר תמה וכאור הכוכרי הצלול יכלה לראות בכירור שהאתר נקי מאדם: חורבות זוהרות בכדידותן. היא נעמדה על תלולית-עפר קשויה וסקרה את הנוף הטרי: שממה בראשיתית ללא רכב אנושי. כאן התקשתה בדרך-כלל להאמין שאכן קיים איזשהו כרך דחוס-אוכלוסין, אשר בין יושביו מצטופפת אף היא. הניחה את ילקוטה על הקרקע והתישבה על התלולית. פה מסתיים המאבק. המאבק המגוחך עד כדי בכי. פה יורד המסך על ההצגה המתישה, והמחשבה והרגש חדלים להיות מטבע עובר לסוחר: פטורים משובשינים. נטלה תפוז מן הילקוט ולעסה פלח אחר פלח בניחותא. הנה התפוז, למשל. לא אחת נתקעים פלחיו בגרונה בשעה שנאלצת היא לאוכלו בין הבריות. נדמה לה אז כאילו מתפטמת היא בעיסה תפלה, במקום לטעום בשוקנות פרי עסיסי משיב-נפש. נוכחותן של הבריות הופכת לה את אכילת התפוז לעינוי. שומה עליה אז לאפק את נייע השפתיים, להחריש את קול מציצת המיץ הנוטף: לבלוע את התפוז האומלל באורח מתורבת, משל היה פרק בתורת הנימוסין. בלי שמץ התמוגגות. ואילו כאן היא מתבוננת באדמה הסלעית והאדמה ניבטת בה, הכול מתוך שאננות מרגיעה. בתנועה הרגלית חשפה נחמה את מפרק-ידה להציץ בשעונה. והיא צחקה לעצמה בכדיחות: מה היו מורים לה כאן מחוגי שעונה... את שעת-הבוקר החופזנית שבה נדחקת היא אל תוך אוטובוס, ולא נותר לה אז כי אם להתנחם בראי הפינתי הצר המשיב לה בבואת פנים אהודות: פניה שלה. והשעון היה מזכיר לה גם את שעת ירידתה מן האוטובוס, כשנתקלות עיניה במודעת-הפירסומת הכבירה עם פרצוף-כפיל של אלברט איינשטיין, הממליץ על מוצר חשמלי בארשת מוקיונית. מדי בוקר השתדלה להימנע מלהביט במודעה זו, וכל פעם נפל מבטה עליה מחדש. לבסוף, הקפידה לחלוף על פניה בעיניים עצומות. השעון נשאר, איפוא, כחדר-השינה שלה, והוא ממשיך לתקתק שם כסדרו בקצב הזמן העירוני. אילו הובא אל המרחב המדברי הזה, דומה שהיה מתדמם כדג שהוצא מן המים. תכופות התאוותה נחמה לראות בני-אדם ערומים כבשעת היוולדם מוטלים מן האוויר אל ישימון צחיח במגמה ללמדם לחיות — מחדש. אלא שאפילו נחל הניסיון הצלחה מסוימת, לא היתה עוברת עת ארוכה והכול היה משתבש אצלם שוב עד היסוד.

היא קמה מעל התלולית ובזהירות, בדחילו ורחימו, ירדה במדרגות המאולתרות אל תוך מבוכי החפירות. הישהתה כפיה על החורבות וחשה שבמגע זה היא מאוששת בקירבה כוחות חיים נפולים. חורבות אלו, שרידים רופפים מן העבר הרחוק, היו לגביה ממשות איתנה וקורנת. החוסן הנפשי שהאצילו עליה השרידים הללו עלה לאין-שיעור על כל מה שיכלו להעניק לה בתי עירה הבנויים לתלפיות. אמנם לכל בית חדש שנישלים לאורכה ולרוחבה של העיר הוצמדה מייד פיסת-דשא גדורה, למען יוכלו הדיירים להתנפש לפרקים בחיק הטבע, לשבת בחברותא מקופלים כל אחד בתוך שיריונו. גם נחמה ישבה פעמיים או שלוש על דשא ביתה, לנשום אוויר רענן בין פחי-האשפה הציבוריים ופיח המכוניות החולפות. וכל פעם נתקפה דיכדוכת כבדה, כאילו ניטל מקירבה לשד חיה. נפשה ערגה למקום אחר. מקום שאולי לא יהיה בו כדי להרחיב את הלב בפיסת-דשא מרובעת, אבל גם לא יכמיש אותו באווירת-חולין חונקת. בלי חשך תרה את העיר בחיפוש נואש אחרי פינת מרגוע לרוחה, וכך רק העצימה את שאט-נפשה. עד אשר

באחד הימים נעמדה באמצעו של רחוב לילי שקט ונתחייכה בסלחנות, כי היה נדמה לה ששיטתה בעצמה לאורך שנים. מאותה שעה חדלה לתור את העיר, שכן אז הוברר לה אל מה היא משועת באמת. אתר החפירות לא נימחה מזכרונה למן ביקורה הראשון בו כתיסר שנים קודם־לכן. רק פעם אחת, בין טיילים אחרים, סיירה בו בחטיפה וכתום הסיור המודרך נשתהתה שם רגעים מועטים כלבר פן תתעה לברדה בדרכה חזרה. במשך הזמן הרב שעבר מאז, נשתכח ממנה לחלוטין מראה האתר. ואולם תחושה מסוימת נחרתה בה: היא חוותה באתר זה הנאה עמוקה. הנאות רוחניות לא חסרו לה גם בעיר, אך כולן היו קשורות קשר בליינתק עם יצירות אמנותיות וכלל לא עם העיר עצמה ומקומותיה. אדרבא, היא חוותה אותן למרות העיר ומקומותיה, לא בזכותם. ואילו כאן, בין החורבות האלו, לא נצרכה נחמה לדפי ספר, לציור מעורן או ללחן מענג כדי להביא את רוחה לידי התעלות. התעלות הנפש באה לה כאן מכוח עתיקותו של האתר, מזוהרו המרוחק ומהיותו תלוש לגמרי בזמן ובמקום משדיפותם הקודרת של רחובות העיר. במשך תריסר השנים שנעדרה מן האתר הוסיפה גחלתו לקנן בה בהצנע וכלא יודעים, וכשהתלקחה לכסוף ופרצה מתוכה, לא מצאה נחמה הסבר הגיוני מפני מה אירע הדבר באותה שעה דווקא. מאז, ככל שהתכיפה את ביקוריה באתר, נתחדדה בעיניה הניגודיות שבין אוירת הרוממות הנאצלת אשר שרתה עליו לבין זולותה המופקרת של העיר. בקושי הולך וגובר נשאה בכל פעם את רגליה לשוכ מבין החורבות הדוממות אל תחומה של הארכולוסיה הרוחשת. עד מתי? נהגה לשאול את עצמה, עד מתי יהיה כי הכוח להיפרד מן האתר הנשגב הזה ולהיבלע מחדש בתוך אפסיותה הגשמית של העיר. תדיר נתעורר בה הרצון לטעת אוהל בקירבת האתר ולהתמקם שם סופית, כדי לשים קץ להינתקותה ממנו. אלא שכך או אחרת היא תיאלץ להמשיך לבוא במגע־משא עם יושבי העיר כדי לדאוג למיחייתה. ומלבד זאת, מי כמוה יודע שאינה קרוצה מאותו חומר איתן של אנשי־ארמה העשויים לבלי־חת והעמידים בפני פגעי הטבע. נשמתה כנשמת ציפור כלוב, שבלעדי ביטחונות חומריים בסיסיים הריהי דועכת וכטלה מן העולם. המחשבה על נשית תרמיל ויצאה אל הבלתי־נודע קסמה לה והולידה בה פלצות בעת ובעונה אחת. תמיד התיחסה בעירוב של התפעלות והערכה ספקנית אל אלה שיכלו להשתית את קיומם על קיינותו של היום בלי לחרוד למחסורו של יום־המוחרת. באשר לה: הרי חדרת המחסור היתה משתקת אותה ומונעת ממנה ליהנות גם מן המצוי בידה. לא הרכה דרוש לה למיחייתה. ואולם, למען שלוות נפשה, את המעט הזה חייבת היא להבטיח לעצמה, ולא רק ליום הבא. הלוא בלאו הכי עומדת הווייתה על בלימה, ובנכביה חשה שכלי אותם ביטחונות חומריים מוגבלים, המהווים מסד רופס לקיומה, יקרוס גם עולמה הרוחני ויתכלה כליל. כך יקרה אם תעבור לשכון באוהל לידי האתר. על כן נגזר עליה להמשיך לדור במקום שמי־כרו זורמים כתיקנם וצרכניה סמוכה משבירה לה בסדירות את מזונה, ורק שאר־הרוח מוקצה בו מחמת מיאוס: חיסרון שולי לכל הדעות, שאת מחירו הכבד שילמה נחמה בדאבון־לב.

כל אימת שחזרה מן האתר אל חוצות העיר, מאיגרא רמא לבירא עמיקתא, הרגישה כמי שדוחה תבשיל מעודן המונח בהישג יד ואונס עצמו לבלוע מנת־פיגולים קבועה. בביקוריה הראשונים באתר השתדלה בכל מאודה להפיק משהייתה בו עונג מירבי, עד כדי כך שההשתדלות המאומצת והמרוכזת הזו לכל תחמיץ אף רגע יקר של הנאה, האפילה על ההנאה עצמה ופגמה בטיבה. תכופות, כפוסעה אז בתוך החורבות, היתה נשטפת בבולמוס ההנאה, היתה חוקרת את עצמה בלי חדל: האם באמת אני מתענגת כאן לשביעות־רצוני המלאה? כלום לא ייתכן ליהנות יותר? היתה זו רדיפה מייסרת ומתישה אחרי העונג העילאי. אך במרוצת הזמן למדה נחמה לשלוט ברוחה ולאפק את הבולמוס הקדחתני שלה: היא נוכחה שככל שהשכילה להיות צנועה ומרוסנת בציפיותיה מן האתר, כך גבר סיפוקה הרוחני ממנו. אותה מתיחות נפשית מאכנת, שהעכירה את ביקוריה המוקדמים שם, נהפכה בהדרגה לתחושת רווחה משחררת. ותחושת הרווחה נתעצמה בה כל כך ברבות הימים, עד כי באורח מזור היתה מתגעגעת לאתר בעודה שוהה בו, עוד בטרם משה ממנו. לקראת סופו של כל ביקור, היתה מביטה בחורבות בעיניים ערגניות ונכספת אל השעה שבה תשוב לכאן בביקורה הבא. וכך חוזר חלילה מביקור לביקור. אבל גם כאשר נמצאה בתחומי העיר, אם במשרדי הארכיכלות המאווררים ואם בעיתות הפנאי במעונה החמים, לא אחת היתה רוחה חומקת ממנה, נמלטת אל האתר ומרחפת לה שם בין השרידים. דחף עיקש היה מניע אותה אז להסיט הצידה את תרשימיהם של מיבני העיר אשר הוטל עליה לשרטט, ותחת זאת היתה שוקעת ראשה ורובה כציור מראות האתר, פעם מזווית זו ופעם מזווית אחרת. היו אלה ציורים תמימים נטולי יומרה אמנותית. אך היא

התמסרה להם בלהיטה, כנחמה פורתא על אי-הימצאותה במקום המיוחל. היא לא הראתה ציורים אלה לאיש והקפידה שאיש לא יידע על קיומם. הם היו לדידה כעין קודש-קודשים כמוס והיא שמרה אותם מכל משמר. פן יטמאום עיני הבריות. היא קיבצה אותם בתיק-עור מהוגה ודיפדפה בהם חזור ודפדף, כאסיר מוגלה המפיג את צוקתו בלקט תמונות ממכורתו. הציורים הללו סעדו את נפשה כפרט בימים סגריריים, כשנבצר ממנה להגיע אל האתר ומבעד לשמשת חלונה יכלה רק להזין עיניה בחזות הבתים המגושמים הזולגים אגלי גשם. היתה שוטחת אז את ציוריה על רצפת חדרה, מתישכת ביניהם ונישאת על גבם אל האתר. מובן מאילו שהסתגרותה עם ציוריה מעולם לא היתה מושלמת ואידיאלית כפי רצונה. שהרי מפקידה לפקידה פילחו רעשי רחוב את קירות החדר ובקריצה ליגלוגית הזכירו לה שלא באתר היא מצויה. אבל ככלות הכול היו ימי-ההסתגרות הללו מעטים והחורף לא הירבה לחמוס ממנה ביקורים בחורבות. התבהרות קלה שבקלות מילטה אותה מהעיר במישנה-מרץ. היתה אוגדת את מאכליה בילקוטה, מתבטלת מעבודתה ומכתחת רגליה אל האתר בהליכה מאוששת. בימים אלה שלאחר גשמים לא מצאה באתר מקום-ישיבה נוח על קרקעו הברוצית. אבל היא מצאה שם את השלווה אשר אבדה לה בין הבריות. בחוצות העיר ארך לה תמיד זמן רב לדלות מחדש את חיוך-הבוקר המעושה שלה. אך בהיותה בין החורבות שפעו ממנה חיוכי-נחת לבכיים ומתוך אסירות תודה כיוונה אותם אל אלה שהיו ראויים להם באמת: השמיים, גבעות הטרשים, ועל כולם — האתר עצמו. היתה זו תחושה משונה לגביה, כי בעיר הורגלה לחיך סביבה מטעמים תועלתיים גרידא. אווירת האתר שיחררה אותה מן הפחד להיכשל במעשה כלשהו וליפול טרף בידי הזולת. באתר עלולה היתה לכל היותר למעוד וליפול על פניה ותורלא. הדריכות המייגעת הזו שכירסמה אותה בעיר, התאינה כליל בצאתה אל האתר. האדמה הסלעית, החשופה והחופשית מכל תעוקה של בתים, כבישים ומדרכות, עוררה אותה להשיל מעליה את החולץ אשר נשאה ברוח נכאה בהתהלכה על אדמתה החנוקה והמעונה של העיר. היא ידעה שמקומה הטבעי — באווירה של קדושה. והאתר הזה אפוף הילת קדושה, זו היתה הקביעה שלה, אפילו קם עולם ומלואו וצחק לקביעתה.

מקטנות נמשכה נחמה אל בתי-תפילה ספוגי חמימות רוחנית. נהגה לשבת בתוכם ארוכות בלי לשאת תפילה. ואולם ככל שבגרה, גברה רתיעתה מנוכחותם של מתפללים: הדיכורים החילוניים שנשתרכבו בין תפילותיהם צרמו את אוזניה וההוויה הארצית שלהם דחקה אט-אט את רגליה החוצה, עד שלבסוף באה לידי מסקנה ברורה: מקום שבני-אדם מצויים — אל לה לבקש בו את הקדושה הצרופה. ובכל זאת, לא בנקל יכלה לוותר על שהיותיה באותם בתי-תפילה; מפעם לפעם, בשעות שנתרוקן אחד מהם ממתפללים, היתה נעמדת על מיפתנו וסוקרת את פנימיותו בקפידה, לוודא שאכן ריק הוא מאדם. אחר כך היתה מצטנעת באחת מפינותיו ובמיקרה שנכנס משהו במפתיע, היתה חומקת החוצה כעכבר מורעל. אבל גם ברגעי בדידותה בתוככי בית-תפילה, החשש המנקר להופעתו של אדם לא-קרוא מן החוץ מנע אותה מלהגיע אל רגשי-ההתעלות המיוחל. היתה פוזלת בלי הפסק לעבר שער הכניסה ומצפה בכל רגע להתאמתו החשש שלה.

כל החדרות האלו באו אל קיצן באתר. היחידות שיכלו להפתיעה שם היו הציפורים, אך ציוציהן היו לפחות נקיים מצלילם הצורמני של הבלים מטמאים. בקירבת יושבי-העיר הצטנפה נחמה בשתיקה נוקשה, בקירבת ציפורי-האתר היא זימרה לעצמה בקול שירי-נועם. צער מר גרם לה תמיד זכר היום הנמהר שבו נתפתחה לזמר כמה שירים אהובים עליה במסיבה שנתקיימה במקום עבודתה. זמן רב אחרי האירוע הוסיפה להעיק עליה ההרגשה שהיא טימאה את השירים, אשר זימרה אז בפומבי. עד כד כך, שמרוב מיאוס לא יכלה עוד לזמרם אפילו לעצמה. לימים, רק האתר וסביבותיו השוממות השיבו לה את טעם השירים הללו כבראשונה וזיכרו אותם מחדש למענה. אבל לא רק את טעם השירים השיב לה האתר: הוא גם השיב על כנו את סדר-הדברים ההיולי הפשוט והטבעי, במקום הסבך הגס והנפתל שהיה מנת-חלקה בעיר. האתר פטר אותה מן הכורח הנואל למצוא את ההקשר המתאים לכל מעשה. היתה לנחמה נטיה מובהקת להוציא את מעשי הבריות מן ההקשר המשמעותי שלהם. כך, למשל, היתה מתבוננת בנהג האוטובוס שהסיע אותה לעבודתה ובכחנה בדקדקנות את תנועותיו, הפרידה אותן כל אחת בפני עצמה ואת כולן ביחד מן התכלית שלהן. באופן זה נראו לה תנועות הנהג כמגוחכות עד בלי די: ישב לפניו אדם שחץ שוב ושוב על אי-אלו כפתורים, סיבב פעם לכאן ופעם לכאן גלגל גדול שהודקר לעומתו, חילק בשקדנות פיסות נייר בשרשרת. וכל זאת לשם מה? בעיני נחמה כמו עמד האוטובוס על עומדו ללא ניצ ואליו האיש שישב על מושב נכדל

כראש כולם התאמץ וטרח ככל מיני טירחות תפלות ומצחיקות.

ואולם הפרדה זו שבין מעשה להקשרו נגעה תכופות גם במעשיה שלה בעיר. לרגעים, כאשר רכנה על גליונות השירטוט שבמשרדי האדריכלות, דימתה כאילו התנדפו לפתע הגליונות מתחת ידיה ולא נותרה אז כי אם הרכינה האווילית על לא-כלום. כללו של דבר, חיי העיר היו לדירה מקור בלתי-נידלה לראיה מעוותת ונלעגת. לא כן האתר: לראיה כזו לא היתה שום אחיזה בו ובכזו גבהני דחה כל ניסיון מאולץ להדביקה לו. נחמה חשה שבאתר ובגבעות שכיתרוהו טמונה איזו מוצקות שורשית וחמורה, אשר שמה לאל את נטייתה לשקוע בתעותעים סלפניים. בהימצאה במקומות הללו היתה חושבת בליבה: כאן לא תשחקי את מישחקי-העיר הנלוזים שלך. יראת כבוד: זהו היחס שעוררו בה נופי האתר; יראת כבוד: זו התחושה ששום בן-תמותה לא עורר בה. ממוחה של נחמה לא הירפתה המחשבה שכשם שגוף-האדם מכיל בתמידות חומרי פסולת ורקב ולכלל נקיות מוחלטת לעולם לא יגיע, כך גם רוחו נושאת בחופה טומאה ללא תקנה. משום כך לא יכלה להתמסר לחביקותיו של איש ולהתנעם בחיקו. בפעמים הספורות שניסתה, הרגישה כמתבזה: כיצד תפקיר עצמה בידי בשר-רודם הרחוק כל-כך מן הטוהר הנעלה. די לה בטומאתה שלה, לשם מה לה ההידבקות כזו של אדם נוסף. גיפופים, נישוקים, לטיפות: מה עלובים ושדופים נידמו לה כל גילויי-הקירבה האנושיים לעומת הקשר האמיץ שלה עם האתר ומרחביו הדוממים. רוחה היתה נמקה ברעב אילו הוצרכה להסתפק באותות-חיבה אנושיים: בין שרכים היו או מעטים, לא היא אלא מזון-דחק עבורה. בעיניה נמשלו לדברי-מתיקה מתמסמסים שערכם התזונתי כקליפת השום. מביני-דבר טענו כנגדה שאינה יודעת לאהוב. אבל אהבתה היתה מוצקה ודמומה, שורשית ויציבה: אהבה לא-אנושית. בני-אנוש התקשו לשאת אהבה מעין זו: היתה למעמסה עליהם. נחמה יכלה להעניקה בלא סייג רק לאותם גושי-אדמה ושרידי אבנים, שהיו מוכשרים להכילה. אהבתה נספגה בהם בטבעיות וכלי תחתיתם, כאילו נועדה להם מבריייתה. אמנם, נעדר מאהבה זו גורם ההדריות. אבל לנחמה לא היו באתר שום ציפיות להדריות כזו: כל חישובי 'תן-וקח' למיניהם התאימו לרמת היחסים האנושיים, אך באתר הם פקעו ככוכות סבון. כאן השתדלה כמיטב יכולתה להתנער משפת אנוש, להשאירה הרחק מאחוריה ולכרות אוזניה לשפת-השממה הפשוטה הצלולה. שפה אשר כל קסמה וכוח משיכתה היו בכך, שנחמה לא נצטרכה להבינה, לפרש בה פירושים ולהגיב עליה. באתר למדה להתבונן, להקשיב, לרחרח ולמשש כאילו היתה ציפור או לטאה: בחושיות ישירה, בלי נפתולים שיכליים. וכל פעם נאלצה ללמוד זאת מחדש, כי מדי שוכה הביתה היתה נדבקת על כורחה בשפת-העיר עמוסת-ההבל.

* * *

היא עלתה מתוך מבוכי החפירות באותן מדרגות מאולתרות וכאותה זהירות מופלגת כבשעת ירידתה לשם. השמש היתה קרובה אל הזנית, אך נחמה נשאה את חומה בהשלמה, כובעה על ראשה. לגמה את שארית מיהמימיה שלה והיכתיפה את הילקוט שהושאר על תלולית עפר. במקום עבודתה בוודאי כבר נואשו מלראותה היום. ופתאום נצטייר בדמיונה ביניין משרדי-האדריכלות, עם עובדיו השקודים, מזדקר — הוא לבדו — על אדמת-טרשים זו; צחוק רם נפלט מגרונה. בעיני רוחה ראתה את עמיתיה השרטטים, כלי-השירטוט בידיהם, מצטופפים ליד חלונות-הביניין ומכוונים החוצה מבטי-תהייה דאוגים: מה המקום הזה... מה אנחנו נשרטט כאן... נחמה התבוננה אליהם בחמלה. כיוון שנתאוותה לגשת עדיהם ולהבהיר להם כמה דברים, תקפה שנית הצחוק. ככל אופן אינה צריכה לדאוג להם יתר על המידה, שהרי מחר היא תפגוש אותם שוב נינוחים ויושבים לבטח, בסביבתם הטבעית: בין בינייניה האחרים של העיר. ואז ממילא ייהפכו כל דברי ההכרה שלה למיותרים. פעם אחרונה נימכה עיניה אל האתר, לשאוב ממנו כוחות לדרך. אחר כך שמה פניה לכיוון העיר. אני חוזרת לשם, חשבה. אני חוזרת על אפי ועל חמתי. ולא אשאל את עצמי מדוע ולשם מה. הלוא הכול כבר נהיר ומחוויר. הכול כבר מוסכם מזמן ללא עירעור. היא נזכרה בקליפות-התפוז שבילקוטתה; בעודה מהלכת פיזרה אותן על האדמה בתנועת-יד רחבה: מאכל לחיות-השדה.